

Волков О. Б.

МЕДІА В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ. ЕТАПИ РОЗВИТКУ ТА СВОБОДА СЛОВА

Щоб краще зрозуміти специфіку поточного стану української системи ЗМІ і осмислити ті процеси, які відбуваються в медіасфері України сьогодні, необхідно звернутися до минулого сучасних українських мас-медіа, проаналізувати історію їх становлення, а також особливості ключових етапів їх розвитку.

Так, фактичними засновниками друкованих мас-медіа виступали різні структури Комуністичної партії і комсомолу (і фінансування даних ЗМІ йшло саме через ці структури), а радіо і телебачення були повністю в державній власності і фінансувалися з бюджету [1, с. 23].

ЗМІ, а в 1990 р. прийнято закон СРСР «Про пресу та інші засоби масової інформації», який проголосив свободу слова і дозволив виступати засновниками медіа не тільки партійним структурам, але і іншим організаціям, державним та приватним підприємствам, громадянам [2].

Наступний період розвитку української медіасистеми є найтривалішим (етап найбільшого державного тиску, пов'язаний з ім'ям тодішнього президента Л. Кучми, якого було обрано в 1994 році: 1994–2004 рр.). Важливо відзначити, що саме в цей час були засновані більшість впливових сьогодні українських мас-медіа і закладені «основи» сучасної медіасистеми України, які визначають її поточний стан. Так, до початку президентства Л. Кучми відбувся остаточний перехід України від елементів планової економіки часів СРСР до системи вільного ринку і ринкових відносин. Це, з одного боку, змусило мас-медіа та їх власників знаходити альтернативні державним джерела фінансування, а з іншого – зумовило появу великих бізнесменів

Іншими словами, почалася концентрація медіаресурсів в руках великих бізнесменів і фінансово-промислових груп, які мали свій основний бізнес поза сферою ЗМІ і використовували їх головним чином не для отримання прибутку, а для захисту

власних економічних інтересів і здійснення впливу на громадську і політичне життя.

Певна зміна зазначеної ситуації починає відбуватися тільки в 2004 році, коли після подій «Помаранчевої революції» на пост президента країни приходить В. Ющенко. відповідно, з цього моменту починається наступний (III-й) етап трансформації української медійної системи.

Третій етап (Етап сильної залежності ЗМІ від власників: 2005–2010 рр., Період президентства В. Ющенка) багато в чому обумовлений подіями «Помаранчевої революції» і характеризується, перш за все, різким зростанням позиції України в рейтингах різних, вже згадуваних нами міжнародних організацій, які раніше визначали її як «невільну і недемократичну» країну. Якщо залишити без уваги питання ангажованості даних показників, можна відзначити, що за результатами дослідження «Свобода у світі» Україна в 2005 – початку 2006 рр. отримала статус «вільної» країни, а в рейтингу свободи слова організації «Репортери без кордонів» в період з 2004 до 2005 рік піднялася з 138-го на 112-е місце [3].

Основними рисами наступного, IV-го етапу розвитку медіасистеми України (етап повернення диктату влади над медіавласниками – це 2010–2014 рр., тобто період президентства В. Януковича) стали черговий перерозподіл власності на українському медіаринку і суттєве посилення зазначеної вище тенденції витіснення з нього іноземного капіталу. Так, звіт неодноразово згадуваної нами організації «Freedom House» за травень 2011 року свідчить про значні втрати України в перший рік президентства В. Януковича в рейтингах свободи преси. Згідно з дослідженням даної організації, Україна опустилася з 108 на 121 місце за рівнем свободи преси. Примітний і той факт, що за підсумками 2010 року ряд українських громадських організацій називав «ворогом преси № 1» в Україні саме тодішнього президента В. Януковича.

Якщо ж розглядати поточний, V-й, згідно з нашою класифікацією, етап розвитку української медіасистеми (етап розвитку українських ЗМІ в період політичної кризи 2013–2014 рр. і початку президентства П. Порошенка), Отже, якщо раніше, незважаючи на тиск «зверху», існував ряд досить значущих опозиційних ЗМІ,

підтримуваних олігархами, які перебували в деякому конфлікті з тодішньою владою і часто що виявляють критичну позицію по відношенню до неї, то тепер багато з провідних мас-медіа, чії власники, по суті, і посприяли приходу нової влади в країні, досить лояльні до їхніх дій. Крім того, продовжилася і тенденція тиску з боку влади на ті нечисленні засоби масової інформації, які все ж намагалися подавати критичні матеріали, взявши опозиційний курс щодо нового керівництва країни.

Що стосується Європи, то рівень європейської свободи преси є найбільш крихким, ніж будь-коли з часу закінчення холодної війни.

Про це свідчить щорічний звіт, який представила дюжина партнерських організацій платформи Ради Європи щодо захисту журналістики і безпеки журналістів, повідомляє Politico. Серед організацій – Європейська федерація журналістів та Репортери без кордонів.

Звіт підтверджує погіршення стану свободи преси в Європі і розкриває його причини. Він ґрунтується на 140 серйозних порушеннях свободи преси, про які повідомлялося платформі в 2018 році, у тому числі – 17 випадків безкарності за вбивства журналістів.

Різке збільшення кількості повідомлень про порушення свободи ЗМІ спостерігалось в Італії. У доповіді також підкреслено погіршення ситуації зі свободою слова в Туреччині, де понад 200 журналістів були заарештовані або затримані після спроби державного перевороту в середині 2016 року. Угорщину також критикували за «дуже високу концентрацію ЗМІ в руках проурядових олігархів» [4].

Список використаних джерел :

1. Добросклонская Т. Г. Вопросы изучения медиатекстов. М.: АТК, 2000. 154 с.
2. Законодательство о СМИ стран бывшего СССР : Т. 1. под ред. Г. В. Винокурова, А. Г. Рихтера, В. В. Чернышова. М. : Институт проблем информационного права, 2002. 536 с. URL: <http://www.medialaw.ru/publications/books/national1/index.html>. (дата звернення 12.04.2018).
3. Полторак В., Петров О. Социологические пиар-технологии в политике: средство

манипуляции или инструмент политического действия. В *Сучасна українська політика: спецвипуск [Текст] : політичні технології* / ред. М. І. Михальченко. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2008. С. 78–85.

4. Рівень свободи преси в Європі найкрихітчий з кінця холодної війни – звіт. *Українська правда*. 12 лютого, 2019. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/02/12/7092731/> (дата звернення 12.04.2018).

*Рекомендовано до друку
– к. політ.н., доцентом Колотвіним П. О.*